

STÁTNÍ ARCHIVNÍ ŠKOLA ZA OKUPACE – POKRAČOVÁNÍ V OBTÍŽNÝCH PODMÍNKÁCH

JAN DOBEŠ

Státní archivní škola měla za sebou počátku okupace již 20 let existence, která nebyla vždy úplně jednoduchá.¹ Poté, co se na konci 20. let musela její budoucnost jevit jako poněkud nejistá,² podařilo se během následující dekády postavení školy upevnit a její perspektivy projasnit. Po hlubokých změnách, které přinesl rok 1939 (okupace v březnu a zavření vysokých škol v listopadu), ale na ni čekaly otřesy další, související samozřejmě s obecnou politickou a společenskou situací.

Po zavření českých vysokých škol se Státní archivní škola ocitla v nejistotě. Přirozeně se totiž vynořila otázka, zda toto opatření dopadne i na ni. Jelikož ale již v období první republiky se prosadil pohled, podle kterého se nejednalo o vysokou školu,³ výuka na ní i se vším, co k ní patřilo, mohla pokračovat. To, co vedení školy přijímalo před lety s nelibostí, se v podmínkách okupace nečekaně projevilo jako výhoda. V souladu s linií okupačních orgánů, které protektorátu odnímalý charakter státu⁴ a příslušným protektorátním institucím zakazovaly používat odpovídající adjektivum „státní“, změnil se oficiální název zařízení. Zatímco ještě v roce 1939 a na počátku roku 1940 se užíval název Státní archivní škola, poté již pouze Archivní škola.⁵

1 Stále nejdůležitější prací k dějinám archivní školy zůstává Kollmann, Josef: Státní archivní škola v Praze. Příspěvek k dějinám archivního školství. SAP 32, 1982, s. 225–307.

2 Na čas byla dokonce výuka na ní zastavena.

3 Na počátku existence školy nebyl její status plně vyjasněn. Po několika prvních letech používala i název Vysoká škola archivní, který se ale ještě během první poloviny 20. let změnil na Státní archivní škola. Názor, že se nejedná o vysokou školu, se opíral o několik skutečností, kterými se od tehdy běžných vysokých škol odlišovala. Byla to především povinnost skládat přijímací zkoušky a také povinná účast na výuce.

4 K tomu důkladně například Maršálek, Pavel: Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939–1945. Praha 2012, s. 79, 240.

5 NA, fond Ministerstvo školství I (MŠ I), sign. 30 Archivy, B1. V průběhu roku 1942 pak škola přešla k dvoujazyčnému označování, přičemž na 1. místě muselo být v souladu s nařízením říšského proktora z 20. 7. 1940 (viz Tamtéž) název německý.

Probíhající VIII. běh byl zakončen závěrečnými zkouškami ve druhé polovině června 1940. Vedení školy požádalo 6. září 1940 ministerstvo školství a národní osvěty o povolení následujícího IX. kursu. S odkazem na to, že minulý kurs byl ukončen a že se shromáždil větší počet přihlášek, žádalo svůj zřizovací orgán, aby se počátkem října mohly konat přijímací zkoušky.⁶ Vedení školy k tomu 23. září 1940 ještě dodalo sdělení, která se týkala personálních záležitostí. Nejvýznamnější změnou v tomto ohledu byla skutečnost, že po prof. Gustavu Friedrichovi měl výuku středověké paleografie a chronologie převzít dr. Zdeněk Kristen, němčinu po prof. Jankovi doc. Ladislav Heger a prehistorickou archeologii po prof. Smetánkovi dr. Jaroslav Böhm.⁷

Situace v Protektorátu ale byla výrazně odlišná, než v Československé republice. Žádost nemohlo schválit samo ministerstvo školství a národní osvěty, nýbrž Úřad říšského protektora, kterému musela být předložena. Ministerstvo tak oficiálně učinilo přípisem z 27. listopadu 1940.⁸ V něm školu a její dějiny krátce představilo. Kromě toho oznámilo, že se chystá změna ve funkci jejího ředitele, kde by měl do penze odcházejícího prof. G. Friedricha nahradit dosavadní sekretář školy dr. Bedřich Jenšovský. Na Úřadu říšského protektora náležela tato záležitost do působnosti archivního referenta, pruského archiváře Horsta Oskara Swienteka.⁹ Ten byl zřejmě díky intervenci několika osob (ředitele Archivu ministerstva vnitra prof. Jaroslava Prokeše, vrchního odborového rady ministerstva školství dr. Krause a tamního vedoucího oddělení archivů dr. Morávka) o této věci informován již dříve. Ředitele Státního archivu v Berlíně žádal už 25. listopadu 1940 o zaslání učebních plánů posledního kursu Institutu für Archivwissenschaften und geschichtswissenschaftliche Fortbildung (kde sám studoval – viz pozn. 9), které chtěl použít pro návrh na úpravu zaměření příštího kursu Archivní školy. V něm se podle něho měl klást hlavní důraz na praktické potřeby moderních archivů.¹⁰ Je tedy patrné, že Úřad říšského protektora ještě předtím, než v tomto směru dostal oficiální žádost, počítal

6 Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 270.

7 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy E I, č. j. 495. Sdělení AŠ pro MŠANO.

8 NA, fond Úřad říšského protektora (ÚŘP), pododdělení I 3 e (tzv. Swientekova registratura), inv. č. 25, kart. 9. MŠANO na ÚŘP 27. 11. 1940.

9 Horst Oskar Swientek (1908–1967) absolvoval na počátku 30. let Institut für Archivwissenschaft und geschichtswissenschaftliche Fortbildung v Berlíně a před svým příchodem do Prahy působil ve Státním archivu v Breslau (Vratislav).

10 NA, ÚŘP, tzv. Swientekova registratura, inv.č. 25, kart. 9. Kromě toho Swientek konzultoval otázku učebního plánu Archivní školy s významným sudetoněmeckým archivářem Josefem Bergelem (1874–1952), bývalým pracovníkem Archivu ministerstva vnitra. Ten plán na pokračování Archivní školy podpořil, doporučil pouze zařazení přednášky z knihovnictví. Kromě toho se postavil i za navržené vyučující, o kterých se vyjádřil, že je zná. Distancoval se i od svých dřívějších pochybností o dr. V. Vaněčkovi.

se znovuzahájením výuky v Archivní škole. Hlavními důvody tohoto postoje byla dvě zjištění. Především Úřad říšského protektora dospěl k jednoznačnému závěru, že Archivní škola není školou vysokou. Argumenty k němu mu zřejmě z podstatné části dodal Jaroslav Prokeš, který s H. O. Swientekem udržoval poměrně těsné kontakty (plynoucí přirozeně zejména z Prokešovy funkce v čele Archivu ministerstva vnitra) a který si získal jeho důvěru. Nutno ovšem přiznat, že tyto argumenty neodpovídaly zcela realitě, kterou, nepochybně v zájmu dobré věci, poněkud upravily. Takové konstatování platí pro tezi, že výuka na Archivní škole nikdy nebyla spojena s českou univerzitou v Praze (výuka přímo nebyla, ale studenti Archivní školy, jak známo, museli být studenty univerzitními), ale zejména pro tvrzení, podle kterého na škole učí téměř výlučně jen vědecky a odborně kvalifikovaní archiváři a jen málo těch, kteří dříve učili na vysokých školách. Kromě toho se na základě provedeného průzkumu ukázalo, že protektorátní archivy budou v nejbližších letech potřebovat nové, mladé archiváře.¹¹ Zároveň ale úřad říšského protektora dával od začátku jasně najevo, že ve škole musí dojít k výrazným změnám, především k přestavbě učebního plánu. Ten se nadále neměl utvářet podle vzoru vídeňského Institutu, ale podle příslušných škol říšských. To znamenalo jednak zkrácení výuky na čtyři semestry (dva roky) a jednak větší důraz na německé politické a právní dějiny a na německé archivnictví, které mělo být v budoucnu normou i pro archivnictví protektorátní.

Úřad říšského protektora se k otevření dalšího kursu Archivní školy vyjádřil 2. ledna 1941 dopisem, který sice podepsal podsekretář Kurt von Burgsdorff, ale jeho autorem byl nepochybně Swientek. Zásadní bylo sdělení, že proti zahájení kursu neexistují námítky. Musely ale být splněny následující podmínky:¹²

Učitelský sbor měli tvořit výlučně archiváři.¹³

Kurs měl mít maximálně patnáct posluchačů, přičemž se zrušilo odlišování řádných posluchačů a hospitantů.

Doba výuky byla zkrácena na dva roky se začátkem na začátku kalendářního roku. Mezi ročníky měli mít studenti šest týdnů prázdnin a součástí kursu byla i čtyřtýdenní praxe.

Vzhledem k potřebě důkladnější přípravy protektorátních archivářů měl být učební plán rozšířen o obory politických a právních dějin Německé říše, německého archivnictví, jakož i starších a novějších dějin německého jazyka.

S nástupem B. Jenšovského do funkce ředitele ÚŘP souhlasil. Současně ale vyslovil prosbu (která se za daných okolností nedala odmítnout), aby se na vedení Archivní školy podílel i J. Prokeš. Ten by z hlediska praktických potřeb úředních

11 Tamtéž.

12 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy, IX. kurs, k. 3742. ÚŘP k otevření IX. běhu Archivní školy 2. 1. 1941.

13 Tuto podmínku ovšem nebylo možné v praxi zcela dodržet.

archivů dohlížel na tvorbu a realizaci učebního plánu. Říšskému protektorovi také musely být předloženy ke schválení seznamy navržených přednášejících i přihlášených studentů, v obou případech s osobními daty.

Vyžadované osobní informace poslalo vedení Archivní školy v průběhu ledna a února. U každého jména muselo být uvedeno datum a místo narození, bydliště, dosažené školní vzdělání, prohlášení o árijském původu, bývalé politické příslušnosti, o výkonu vojenské služby a o případné příslušnosti k čs. legiím. ÚŘP informace předal 13. února 1941 pražské služebně SD, která měla přezkoumat politickou spolehlivost přihlášených kandidátů i navržených vyučujících.¹⁴ Odpověď dostalo po necelém měsíci 12. března 1941. U posluchačů ani u většiny učitelů nebylo zjištěno nic z hlediska okupačního režimu politicky závadného. U několika přednášejících ale SD konstatovala pochybnosti. Týkaly se archeologa Jaroslava Böhma kvůli jeho někdejšímu členství v národní demokracii; právního historika Václava Vaněčka, kterému se vytýkaly zejména jeho negativní politické názory k otázce německé univerzity v Praze; kunsthistorika Jana Květa za to, že byl organizován v „šovinisticko-českém“ Sokole; Václava Vojtíška za jeho vedoucí roli v muzejním spolku, četné články v Národní politice a jinde a za blízké přátelství s bývalým ministrem zahraničí K. Kroftou; a dokonce i Jaroslava Prokeše, který se podle SD ve svých pracích jevil jako „oddaný přívrženec Beneše“.¹⁵

Tyto námitky však pro nikoho ze jmenovaných neměly (alespoň v souvislosti s Archivní školou) závažný dopad. ÚŘP je všechny odmítl a závěry SD označil za přehnané.¹⁶ Podle vyžádaných konzultací (od prof. Swobody z pražské německé univerzity) byl J. Květ nejlepší český kunsthistorik, a ačkoliv se jednalo o přesvědčeného Čecha, ÚŘP jej nepovažoval za „šovinistického“. V případě J. Prokeše byla především vyzvednuta jeho loajální spolupráce s německými úřady, kterou prý potvrzoval prof. L. Bittner a ovšem i sám Swientek. S odkazem na jeho členství v agrární straně a na její kritický postoj k E. Benešovi byla popírána i Prokešova blízkost k politické linii druhého československého prezidenta. Asi nejsložitější bylo vypořádat se s námitkami proti V. Vojtíškovi. Jeho četné články a projevy z období první republiky (například za tzv. insigniády), nesené v duchu vyhraněného českého nacionalismu, samozřejmě připomínány nebyly.¹⁷ Naopak se zdůrazňovalo, že neměl žádné vedoucí funkce v Muzeu a že nejenom,

14 NA, ÚŘP, tzv. Swientekova registratura, inv. č. 25, kart. 9.

15 Tamtéž, Zpráva SD pro ÚŘP z 12. 3. 1941. Někteří potenciální posluchači byli pouze označeni za „silné katolíky“.

16 Tamtéž. Vyjádření ÚŘP k posudkům SD z 19. 3. 1941. Lze předpokládat, že i tuto odpověď formuloval Swientek.

17 K osobnosti V. Vojtíška především Vaško, Pavel: Profesor Václav Vojtíšek. Archivářem od monarchie po socialismus. Praha 2014, k jeho působení za tzv. insigniády s. 153–156.

že nebyl blízký přítel bývalého ministra Krofty, ale měl s ním ostré spory.¹⁸ Úřadu říšského protektora se podařilo SD přesvědčit a všichni jmenovaní na škole mohli učit.

Státní podsekretář na ÚŘP von Burgsdorff vyslovil definitivně a oficiálně souhlas s konáním IX. kursu Archivní školy 12. března 1941. Jelikož kurs měl vlastně začít od počátku kalendářního roku 1941, bylo nutno provést všechny přípravné práce s maximální rychlostí, aby se pokud možno dohnalo časové zpoždění, či alespoň jeho část. Ministerstvo školství připravilo během několika dní výnos č. 34603/41, kterým kurs povolilo. Byl vydán 26. března 1941.¹⁹ Ve velmi krátké době bylo stanoveno datum přijímacích zkoušek (konaly se ve dnech 25.–27. března 1941, začaly tedy ještě před vydáním zmíněného výnosu) a složení přijímací komise. O přijetí kandidátů v ní rozhodovali Anton Blaschka (němčina), J. Prokeš (český jazyk a historická geografie) a B. Ryba (latina). Vlastní vyučování začalo 31. března 1939.²⁰

K přijímacím zkouškám se dostavilo z 20 původně přihlášených kandidátů 17. Zkoušku úspěšně složilo 16 z nich, přičemž však jeden úspěšný kandidát posléze zjistil, že kvůli jiné práci nebude moci navštěvovat přednášky a proto nemohl být přijat jako řádný posluchač. Studovat tedy mělo 15 posluchačů, což přesně odpovídalo výše uvedeným podmínkám ÚŘP.²¹ Byli to Marie Čermáková (nar. 1918), Jan Augustin Čerovský OSB (nar. 1913), Jiří Horák (nar. 1916), JUDr. Rudolf Kalhous (nar. 1911), Josef Kollmann (nar. 1920), Jurij Křížek (nar. 1919), Oldřich Liška (nar. 1920), Václav Lukáš (nar. 1912), Marie Pavlíková (nar. 1920), Přemysl Peer (nar. 1919), Miloslav Rohlík (nar. 1918), Vladimír Sedlák (nar. 1919), Dagmar Stuchlíková (nar. 1919), JUDr. Václav Šolle (nar. 1916)²² a Václav Vinš (nar. 1916). Jak je z tohoto výčtu patrné, někteří měli v okamžiku přijetí již dosažené univerzitní vzdělání v jiném oboru, ať už to bylo právo (R. Kalhous, V. Lukáš, V. Šolle), nebo teologie (J. A. Čerovský). Všichni ostatní

18 Je ovšem paradoxní, že v těchto sporech, které se týkaly kromě jiného také politiky čs. státu vůči německé menšině, zastávali oba tito muži takové postoje, které by je měly k případnému schvalování v období Protektorátu kvalifikovat zcela opačně: zatímco Krofta byl spíše přívržencem vstřícnějšího přístupu k československým Němcům, Vojtíšek odmítal ústupky. Podrobněji Vaško, P.: *Profesor Václav Vojtíšek*, s. 156, 160–162.

19 Kollmann, J.: *Státní archivní škola*, s. 272.

20 Tamtéž, s. 272n. Poněkud překvapivá snad může být koncentrace přijímacích zkoušek na jazyky a jejich upřednostnění před pomocnými vědami historickými nebo českými dějinami.

21 NA, ÚŘP, Swientekova registratura, inv. č. 25, kart. 9. Zpráva MŠANO pro ÚŘP o přijímacích zkouškách na Archivní školu z 16. 4. 1941. Dnes se již asi můžeme jen dohadovat nad tím, zda přijímací zkoušky opravdu skončily tímto výsledkem, nebo zda k němu pomohly nějaké vnější zásahy.

22 Původně se na školu hlásil jeho bratr Miloš Šolle, změnu definitivně schválil ÚŘP až 28. 6. 1841 – viz NA, ÚŘP, inv. č. 15, kart. 9.

stihli ještě před zavřením českých vysokých škol absolvovat část (nejčastěji 1–2 roky, ojediněle i víc) studia, až na jedinou výjimku (M. Rohlík na Právnické fakultě MU v Brně) na FF UK v Praze.

Vedle osobních informací poslalo vedení školy prostřednictvím ministerstva školství na úřad říšského protektora také definitivní návrh studijního plánu, do něhož proti původním verzím bylo již doplněno knihovnictví (viz tabulka). Čítal celkem 97 hodin, což bylo nejvíc od samotného zřízení školy. Navíc úpravou učebního plánu z podzimu 1941 (k ní podrobněji níže) se celkový počet hodin ještě zvýšil na 102.²³

Zahájení nového běhu přimělo vedení školy k pokusu vyjednat na ministerstvu školství, zda by bylo ochotno znovu zahájit vyplácení stipendií zrušené v předchozím běhu.²⁴ Již 21. května 1941 požádal ředitel školy ministerstvo o obnovení stipendií. Podle stanov měla být poskytována pěti studentům s dobrým prospěchem, přičemž se měla zohledňovat i jejich sociální situace. Ministerstvo sice vyjádřilo obecný souhlas, ale zároveň sdělilo, že v rozpočtu na rok 1941 se pro tento účel žádné prostředky nenacházejí. Zprvu se zdálo, že řešením by mohlo být použití peněz původně určených pro Český historický ústav v Římě, jehož právní poměr a trvání se v dané chvíli jeví jako nejisté a bylo pravděpodobné, že nevyčerpá celou svou částku. Ministerstvo financí však na podzim 1941 tuto možnost zamítlo a jednoznačně oznámilo, že stipendia budou možná až v roce následujícím, pokud na ně bude pamatováno v rozpočtu. V roce 1942 tak podal ředitel Archivní školy novou žádost, která tentokrát byla přijata kladně, protože v rozpočtu na tento rok se se stipendii počítalo. Vedení školy zároveň zvlášť výslovně podpořilo dva nejpotřebnější studenty, kterým navrhovalo vyplácet 500 korun měsíčně.²⁵

Důležitou otázkou pro další provoz školy byly i odměny pro vyučující. V předchozím běhu, který se konal v nejisté době, jež velela šetřit, byly částky vyplácené vyučujícím sníženy. Podobně jako u stipendií, snažilo se vedení školy dosáhnout i v tomto ohledu zlepšení. Hned v dubnu 1941 požádalo o zvýšení odměn vyučujícím ze stávajících 700 na 1500 korun za úvazkovou hodinu.²⁶ Ministerstvo financí ovšem vyjádřilo ochotu zvýšit odměny pouze na 1000 korun,²⁷ s čímž se posléze ztotožnilo i MŠANO. Ačkoliv J. Prokeš argumentoval, že přednášky v současném běhu jsou delší a většina musí být nově zpracovávána, podporu pro svůj návrh zvýšit odměny na 1500 korun nenalezl. S menším zvýšením

23 Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 273.

24 Tamtéž, s. 274.

25 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy E – zde je podrobně rekapitulován celý vývoj této záležitosti.

26 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy, IX. kurs, k. 3742. Žádost vedení AŠ o zvýšení odměn.

27 Tamtéž.

na 1000 korun „für jede wöchentliche Semesterstunde“ nakonec v lednu 1942 souhlasil i úřad říšského protektora.²⁸

Zhruba půl roku po znovuzahájení výuky zasáhla do chodu školy tragická událost. Ředitel Archivní školy B. Jenšovský byl 9. října 1941 zatčen. Stal se jednou z obětí širokého zátahu proti odboji po příchodu zastupujícího říšského protektora R. Heydricha do Prahy.²⁹ Pro školu a její personál to samozřejmě znamenalo velký šok. Od počátku bylo jasné, že vzhledem k celkové situaci se jedná o záležitost nesmírně závažnou. Po několika týdnech od zatčení si neúplné vedení školy, v tuto chvíli tedy především J. Prokeš, který byl 11. listopadu 1941 pověřen provizorním vedením,³⁰ uvědomovalo nutnost připravovat se na eventualitu, že ředitel B. Jenšovský se do školy nevrátí. Bylo proto navrženo, aby v takovém případě převzal přednášku o všeobecné nauce archivní J. Prokeš a přednášku o dějinách autonomní správy v českých zemích ředitel Státního zemědělského archivu Václav Černý. Současně se začalo prosazovat doplnění učebního plánu II. ročníku kursu o výuku historického vývoje němčiny a češtiny až do novověku. Předmět dějiny zeměpanské správy se měl rozdělit na období před polovinou 19. století a po ní. Toto novější období převzal K. Kazbunda.³¹

Archivář a historik B. Jenšovský zahynul 16. února 1942 v Osvětimi. Novým ředitelem byl v této chvíli přirozeně jmenován J. Prokeš. Nebylo jistě jednoduché, když 25. 2. 1942 informovala dr. Věra Kosinová-Jenšovská vedení školy o smrti svého manžela.³² A vyžadovalo si nepochybně značnou odvahu, když nový ředitel J. Prokeš jménem školy vyjádřil 16. března 1942 soustrast a vyjádřil přesvědčení, že smrt B. Jenšovského je těžkou ztrátou pro Archivní školu, že jeho jméno bude „trvale zapsáno v dějinách školy a celého českého archivnictví“ a že „mladá generace českých archivářů...nikdy nezapomene jeho lidsky ušlechtilé povahy a vpravdě zlatého srdce“.³³

V té době již probíhala výuka 2. ročníku IX. kursu školy, který byl zahájen 19. ledna 1942. Předtím bylo samozřejmě nutné, aby studenti složili zkoušku po

28 NA, ÚŘP, tzv. Swientekova registratura, inv. č. 25, kart.č. 9. Schválení výše odměn vyučujícím na Archivní škole. Zde je také uveden dopis J. Prokeše, který se snažil prosadit výraznější zvýšení.

29 K tomu obecně například Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Velké dějiny Zemí koruny české XVb*. Praha 2007, s. 47nn.

30 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy C 1, stalo se tak 11. 11. 1941 na návrh ředitelství Archivní školy z 27. 10. 1941 proto, že dosavadní řediteli B. Jenšovskému „není zatím možno vykonávat tuto funkci“. Také NA, ÚŘP, Swientekova registratura, inv. č. 25, kart. 9. Souhlas ÚŘP s návrhem MŠANO pověřit J. Prokeše (nar. 11. 1. 1895, ženatého, otce 1 dítěte, bez vyznání) vedením Archivní školy.

31 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy D 2, Návrh Archivní školy pro MŠANO z 8. 11. 1941

32 AUK, AŠ, inv. č. 187, informace Věry Kosinové-Jenšovské z 25. 2. 1942. Kondolence J. Prokeše z 16. 3. 1942 k úmrtí B. Jenšovského.

33 Tamtéž.

1. ročníku. Řádné termíny této zkoušky byly vypsány na 8.–9. ledna 1942. Při zkoušce dosáhli 2 studenti hodnocení výborně (Josef Kollmann a Jan Čerovský), 7 hodnocení chvalitebně a 6 hodnocení dobře.³⁴

I v dramatickém roce 1942 se školu podařilo udržet v provozu. Jistě ale můžeme věřit očitému svědku, studentovi tehdejšího kursu Josefu Kollmannovi, podle jehož vzpomínek výuka probíhala „v atmosféře velmi nejisté a stísněné a pod silným tlakem okupační doby“.³⁵

V lednu 1943 se uskutečnily závěrečné zkoušky II. ročníku, které všichni studenti opět složili úspěšně. S výsledkem výborně opět J. Kollmann a J. Čerovský, 12 dalších s výsledkem chvalitebně a 1 s výsledkem dobře.³⁶

Již koncem roku 1942 se učitelský sbor Archivní školy radil o programu závěrečné zkoušky celého IX. běhu. Bylo rozhodnuto, že se budou skládat z písemné domácí závěrečné práce (téma si mohli zvolit posluchači, muselo ale odpovídat učebnímu plánu Archivní školy a její vedení s ním muselo souhlasit³⁷) a z písemných i ústních zkoušek z jednotlivých předmětů, které měly probíhat ve dnech 7.–13. února 1943 (nakonec to bylo 8.–13. února).³⁸ Nejprve se měly konat zkoušky písemné ze středověké paleografie (zkoušející Z. Kristen), středověké diplomatiky (V. Vojtíšek) a novověké paleografie a diplomatiky (F. Roubík). Každá z nich měla trvat 4 hodiny. Po následné jednodenní pauze pokračovaly zkoušky ústní rozdělené do dvou dnů. Během nich byly prověřeny znalosti studentů z výše uvedených předmětů, ze kterých se skládaly i písemné zkoušky, dále pak ze všeobecného archivnictví (J. Prokeš), archivnictví v Říši (Swientek), muzejnictví (K. Guth), dějin správy v českých zemích (J. Prokeš), dějin správy v Říši (B. Matouš) a z právních dějin v českých zemích (V. Vaněček) a ovšem i z těch předmětů, z nichž studenti skládali i písemné zkoušky (viz výše). Zpráva ředitele Archivní školy J. Prokeše hovoří o tom, že zkoušky se odehrály podle plánu a s „uspokojivými“ výsledky. Nejlepší byli znovu „výborní“ J. Kollmann a J. Čerovský, 8 jejich kolegů dosáhlo hodnocení chvalitebně a 5 hodnocení dobře.³⁹ Výuka a s ní bezprostředně spojené činnosti tím na Archivní škole (dočasně) skončily.

34 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy G 1, Zpráva o závěrečné zkoušce látky I. ročníku.

35 Kollmann, J.: Státní archivní škola, s. 274.

36 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy, G 1. Zpráva J. Prokeše o závěrečných zkouškách za II. ročník IX. běhu Archivní školy.

37 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy E. Žádost vedení AŠ o stanovení rozsahu závěreční zkoušky a jmenování zkušební komise.

38 AUK, AŠ, inv. č. 89, porada profesorského sboru Archivní školy 4. 12. 1942.

39 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy E 1. Zpráva J. Prokeše z 15. 2. 1943 o závěrečných zkouškách na Archivní škole v roce 1943.

Prameny nedávají jasnou odpověď na otázku, proč se tak stalo. Ačkoliv nemůžeme zcela vyloučit možnost, že vedení požádalo příslušné orgány o otevření dalšího běhu, jako více pravděpodobné se jeví, že se o to ani nepokusilo.⁴⁰ V podmínkách roku 1943, které formovaly tzv. totální mobilizace a pokračující germanizace, bylo případné pokračování výuky na Archivní škole zřejmě naprosto nereálné. Navíc, i kdyby k tomu zcela nečekaně došlo, bylo by možné s jistotou předpokládat, že okupační moc by si takové povolení nechala „zaplatit“ těžkými ústupky. Na druhé straně však nedošlo ani ke zrušení Archivní školy. Jako instituce působící v určitých konkrétních podmínkách, fungovala dál. Přijímala dotace řádné na běžný provoz (knihovna, kancelářské potřeby, sdělení a zprávy, poštovní, telefonní a telegrafní poplatky) nebo mimořádné (na větší nákupy odborné literatury).⁴¹ Poslala také blahopřání významným osobnostem.⁴²

Na podzim 1943 se uvažovalo o zřízení německé archivní školy v Praze. Prosažoval je zejména Joachim Prochno, který v té době stál fakticky v čele obou nejvýznamnějších pražských archivů. Pro svůj záměr ale nezískal podporu u protektorátních institucí, ani u říšských archivářů.⁴³ Jednoznačně proti se postavil generální ředitel pruských státních archivů a současně vedoucí Institutu pro archivnictví v Berlíně Ernst Zipfel. Ve svém vyjádření pro ÚŘP konstatoval, že personální potřeby státních archivů stačí pokrýt stávající školy v Berlíně a Vídni, případně v Mnichově a Výmaru. I na nich bylo podle Zipfela možné získat znalosti českých dějin a dokonce i českého jazyka. Jeden z nejvýznamnějších archivářů nacistického Německa šel ale ve svých úvahách ještě dál. Byl totiž přesvědčen o tom, že v nových podmínkách bude třeba vzdělávat archiváře obecně použitelné ve všech archívech střední Evropy. Výuka měla být pružnější a méně vázaná na jednu konkrétní zemi nebo oblast. Vzhledem k tomu odmítal zakládat v Praze německou archivní školu postavenou na předpokladu, že v Protektorátu existují zvláštní poměry.⁴⁴

40 V dubnu 1943 se Moravský zemský archiv dotazoval, zda a případně kdy bude na Archivní škole zahájen nový běh. Vedení školy odpovědělo, že dosud „ve věci nebyly učiněny žádné dispozice“ – viz AUK, AŠ, inv. č. 50. Žádost z MZA Brno z 20. 4. 1943.

41 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy, B I, mj. žádost o mimořádnou dotaci za účelem opatření německých paleografických a diplomatických publikací.

42 AUK, AŠ, inv. č. 136. Blahopřání prof. J. Šustovi k jeho 70. narozeninám 19. 2. 1944.

43 Lehr, Stefan: „Den deutschen Einfluss beträchtlich steigern“. Archivare und Archive im Protektorat Böhmen und Mähren (1939–1945). In: Archivar. Zeitschrift für Archivwesen 61, 2008, Heft 4, November 2008, s. 370–376, zde s. 374.

44 NA, ÚŘP, Swientekova registratura, inv. č. 25, kart. 9. Vyjádření generálního ředitele pruských státních archivů dr. Zipfela k otázce zřízení německé archivní školy v Praze, 10. 10. 1943. Zipfel byl přesvědčen, že ani pro archiváře v nestátních archívech (městských, církevních, hospodářských) není vůbec nutné zřizovat v Praze německou archivní školu. Podle něho totiž tito archiváři nepo-

Působení Archivní školy během protektorátního období zůstává dodnes pozoruhodným jevem. V době, kdy byly zavřeny české vysoké školy, kdy sílil germanizační tlak, kdy se předpokládalo, že Češi nebudou potřebovat žádné vyšší vzdělání ani kulturu,⁴⁵ mohla dva roky plně fungovat instituce, která se z velké části věnovala výuce látky související s českými dějinami, učila česky a poskytovala prostor pro vysokoškolské profesory, kteří podle oficiální linie učit nesměli. Na tomto příkladu se ukazuje, že i jinak represivně-utlačovatelský režim se zdánlivě bdělým dohledem a neexistující ochotou k ústupkům může mít určité mezery. Je otázkou s obecnější platností, jak takové mezery vznikly, zda jako důsledek opomenutí, nebo jako plod vytrvalého odhodlání jednat a přesvědčovat. Vzhledem k podmínkám brutální nacistické okupace si pak můžeme položit ještě další otázku: nebylo tato snaha udržet v chodu instituci typu Archivní školy vykoupena ústupky snad až příliš velkými, jejichž negativní dopady by mohly převážit nad přínosy, které výuka ve škole měla? Podle toho, co o provozu školy v letech 1941–1943 víme, se zdá, že tomu tak nebylo a že v ní odborná činnost a odborné zájmy převažovaly nad politikou a ideologií. Jednoznačně ale na tuto otázku odpovědět nelze. Dostává se totiž až do takových sfér, do kterých sice může odborná historiografie vstoupit, její závěry tam ale nemají obecnou platnost.

Dějiny Archivní školy v době okupace jsou rozhodně zajímavou kapitolou. Lidem, kteří se zasloužili o její chod, nesporně náleží, bez ohledu na výše nastolené otázky, velké uznání.

třebují špičkové vzdělání, ale stačí jim speciální kursy některého vhodného archivu, kde by mohli získat potřebné praktické znalosti a dovednosti. V Praze by se takové kursy mohly konat pro celý „česko-moravský prostor“. Za vhodné místo k jeho uspořádání pokládal Zipfel pražský městský archiv. Za Zipfelovým jednoznačným odmítnutím zřízení německé archivní školy v Praze jistě můžeme tušit i jisté obavy z eventuální konkurence. Ředitel berlínského institutu nepochybně měl zájem na tom, aby Protektorát patřil do jeho pomyslného obvodu a aby zdejší případní zájemci o vrcholné archivní vzdělání směřovali do Berlína.

45 Je třeba si uvědomit, že mezi jarem 1941 a jarem 1943 se situace v Protektorátu, taktika okupačních orgánů i záměry a možnosti protektorátní vlády výrazně změnily. Zatímco na jaře 1941 ještě bylo možné bojovat (byť stále obtížněji) o udržení jistých hranic protektorátní autonomie a protektorátní vláda (v té době ještě pod předsednictvím gen. A. Eliáše) se o to i snažila, o dva roky později již působila skutečně spíše jako „prodloužená ruka“ okupačních orgánů a na samostatnější politiku, jejímž cílem by bylo kromě jiného právě udržování české kultury a vzdělanosti, zcela rezignovala. K tomu například Gebhart Jan – Kuklík Jan: *Velké dějiny Zemí Koruny české XVb 1938–1945*. Praha 2007, s. 183–199.

Příloha
Učební plán Archivní školy:⁴⁶
I. ročník

Předmět	Výuka 1. /2. semestr	Vyučující⁴⁷
Středověká paleografie	4/4	Zdeněk Kristen, zemský vrchní archivní komisař, úředník Archivu země České
Všeobecná středověká diplomatika se zvláštním zřetelem k Říši	4/2	Václav Vojtíšek, ústřední rada a archivář hl. města Prahy
Česká středověká diplomatika	–/3	Václav Vojtíšek
Chronologie	1/–	Zdeněk Kristen
Sfragistika, heraldika, genealogie	1/1	Václav Vojtíšek
Česká numismatika	1/1	Gustav Skalský, přednosta numismatického oddělení Národního musea
Předhistorická archeologie	2/–	Jaroslav Böhm, ředitel Archeologického ústavu v Praze
Dějiny umění a historická archeologie	2/2	Jan Květ, zemský musejní rada
Přehled dějin umění	–/3	Jan Květ
Prameny českých dějin	2/3	Jaroslav Prokeš, ředitel Archivu ministerstva vnitra v Praze
Základní právní pojmy a prameny římského a kanonického práva	2/2	Jiří Cvetler (advokát v Praze)
Středověká latina	2/–	Bohumil Ryba (univerzitní profesor)
Historický vývoj češtiny až do novověku	2/2	Jaroslav Prokeš
Historický vývoj němčiny až do novověku	3/3	Anton Blaschka, odborový rada Archivu ministerstva vnitra ⁴⁸

46 NA, ÚRP, Swientekova registratura, inv. č. 25, kart. 9. Učební plán IX. běhu Archivní školy. Toto je plán schválený před začátkem IX. běhu. Jak bylo výše uvedeno, na podzim 1941 byl plán II. ročníku rozšířen o přednášky o historickém vývoji němčiny a češtiny a

47 NA, MŠ I, sign. 30 Archivy E – zde personálie přednášejících.

48 V létě 1941 byl povolán do armády, 4. 10. 1941 jej nahradil Arthur Zechel, vrchní komisař archivní služby v Archivu ministerstva vnitra – viz AUK, AŠ, inv. č. 118. A. Zechel byl germanista, který ale

Knihovnictví, technická knihověda, nauka o rukopisech, dějiny časopisectví, zřízení filmových archivů	1/–	Jan Šnobl, ministerský komisař MŠANO
Celkem	27/26	

II. ročník

Předmět	Výuka 1. /2. semestr	Vyučující
Novověká paleografie	3/2	František Roubík, odborový rada MŠANO, ředitel Historického ústavu
Všeobecná novověká diplomatika se zvláštním zřetelem k Říši	2/3	Týž
Česká novověká diplomatika	2/2	Týž
Všeobecná nauka archivní se zvláštním zřetelem k českým zemím	2/2	Bedřich Jenšovský, ředitel Archivu země České a ředitel Archivní školy
Archivnictví v Říši	2/–	Horst Oskar Swientek, archivní referent ÚŘP
Právní dějiny v českých zemích se zvláštním zřetelem k německým právním dějinám	2/2	Václav Vaněček, univerzitní profesor
Dějiny zeměpanské správy v českých zemích	2/4	Jaroslav Prokeš
Dějiny autonomní správy v českých zemích	2/–	Bedřich Jenšovský
Nauka o veřejné správě, vývoj a dnešní stav veřejné správy v říši	3/3	Bohuslav Matouš, vrchní ministerský komisař v Archivu ministerstva vnitra
Muzejnictví	2/–	Karel Guth, Národní muzeum
Konzervace archiválií, návod k foto-technickým pracím	1/1	Václav Vojtíšek
Konzervace muzejních předmětů	2/–	Karel Guth
Celkem	25/19	

ovládal i češtinu. V VII. běhu Archivní školy na ní studoval jako hospitant.

Die Staatliche Archivschule während der Besetzung – Fortsetzung unter schwierigen Bedingungen

Der Aufsatz befasst sich mit dem Schicksal der Archivschule in der Zeit nach der Ausrufung des Protektorats Böhmen und Mähren. Die Zukunft der Schule war unsicher, insbesondere nach der Schließung der tschechischen Hochschulen im November 1939. Da aber die Auffassung durchgesetzt wurde, dass die Archivschule keine Hochschule ist, konnte der Unterricht fortgesetzt werden. Im Sommer 1940 endete der VIII. Jahrgang, und im Herbst desselben Jahres bat die Schulleitung um die Erlaubnis, den nächsten Kurs veranstalten zu dürfen. Das Genehmigungsverfahren war unter den Bedingungen des Protektorats komplizierter, dennoch führten die Verhandlungen mit den Besatzungsbehörden schließlich im März 1941 dazu, dass ein neuer Jahrgang gestartet werden durfte. Das Amt des Reichsprotektors legte jedoch mehrere Bedingungen fest: Die Zahl der Teilnehmer wurde auf 15 beschränkt, die Studiendauer auf zwei Jahre verkürzt, der Studienplan wurde um Fächer zur deutschen Geschichte und zur deutschen Archivistik ergänzt. Außerdem wurde darauf bestanden, dass ausschließlich Archivare in der Schule unterrichten durften. Unter diesen Auflagen konnte der Unterricht im Frühjahr 1941 wieder aufgenommen werden. Nicht einmal ein schwerer Schlag gegen die Schule und die gesamte tschechische Archivistik hat dies verhindert, nämlich die Verhaftung und der anschließende Tod ihres Direktors Bedřich Jenšovský. An der Spitze der Schule löste Jaroslav Prokeš ihn ab. Die Schule wurde im dramatischen Jahr 1942 weitergeführt, obwohl dort, wie sich Josef Kollmann als Augenzeuge erinnerte, „eine sehr unsichere und beengte Atmosphäre“ herrschte. Der IX. Jahrgang endete Anfang 1943. Die Schule existierte dann offiziell weiter, die Schulleitung beantragte aber die Durchführung eines neuen Jahrgangs nicht mehr. Die Tatsache, dass im Protektorat eine Institution legal wirken konnte, die sich hauptsächlich mit der tschechischen Geschichte befasste, deren Unterrichtssprache Tschechisch war und die eine Art höhere Ausbildung anbot, ist ein interessantes Phänomen, das bei der Betrachtung des Protektorats bisher relativ wenig beachtet wurde.

The State Archival School during the Occupation - Continuation in Difficult Conditions

The article deals with the fate of the Archive School after the proclamation of the Protectorate of Bohemia and Moravia. Its future was uncertain, especially after the closure of Czech universities in November 1939. However, as the concept prevailed that this was not a university, teaching could continue. In the summer of 1940, the VIII course ended, and in the autumn of the same year, the school management asked for permission of another course. In the protectorate's conditions, the approval process was more complicated, but negotiations with the occupying authorities eventually led to the opening of a new course in March 1941.

However, the Office of the Reich Protector set several conditions (limiting the number of students to 15, shortening the study period to two years, supplementing the study plan with subjects related to German history and German archiving). In addition, he insisted that only archivists could teach at school. Under these circumstances, teaching could start from the spring of 1941.

The education was not stopped even by a major blow to the school, which was the arrest and subsequent death of its director Bedřich Jenšovský. Jaroslav Prokeš then succeeded him at the head of the school. The school was kept running during the dramatic year of 1942, although as eyewitness Josef Kollmann recalled, it was “in a very uncertain and cramped atmosphere”. IX. course ended at the beginning of 1943. The school then continued to formally continue, although its management did not request a new course. The fact that in the Protectorate years an institution that was mainly engaged in Czech history, taught Czech and provided some form of higher education could operate legally is an interesting phenomenon, still relatively neglected when looking at the Protectorate period.

**VÝUKA ARCHIVNICTVÍ
A ŠKOLY V ZAHRANIČÍ**

